

UYUŞMAZLIK - KRİZ SARMALINDAN ALGI DEĞİŞİMİNE TÜRKİYE – YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ*

FUAT AKSU**

ÖZET

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin genel seyri 1999 Helsinki Zirvesi ile birlikte büyük bir değişikliğe uğramıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün tanınması ile başlayan süreçte taraflar aralarındaki köklü uyuşmazlıkları müzakere edeceklerini açıkladılar. 1999'dan günümüze taraflar arasında çok sayıda "istikşafi görüşme" gerçekleştirildi ve karşılıklı diyalog önemli bir kesintiye uğramaksızın sürmüştür.

Bu makalede Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler tarihsel bir perspektifle ele alınarak uyuşmazlık, çatışma ve kriz sarkacında nasıl bir seyir izlemiş olduğu; uyuşmazlıkların kalıcı bir çözüme ulaştırılamamasında karşılaşılan engellerin neler olduğu irdelenecektir. Bu bağlamda taraflar arasında karşılıklı güvenlik ve güven artırıcı önlemlerin yaşama geçirilmesinin halklar arasındaki algı değişikliğini sağlamakla birlikte henüz siyasi düzlemde temel sorunların çözümünü sağlamaya yetmediği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk – Yunan İlişkileri, Kriz Yönetimi, Algılama, Tekrarlayan Çatışma ve Krizler

GİRİŞ

Türkiye ve Yunanistan ulusal bağımsızlıklarını, bunun sonucunda da "ulus devlet"lerini birbirlerine karşı yürüttükleri savaşlar sonunda elde etmişlerdir. Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında ise Lozan Barış Antlaşması imzalanarak yeni bir sayfa açılmıştır. İki devlet arasındaki ilişkiler statü kuran bu antlaşmanın çizdiği sınırlar ve denge içerisinde bölgesel barış ve istikrarın kurulmasını hedeflemesine rağmen tarihsel süreçte bu dengeyi sürdürmek kolay olmamıştır. Bununla birlikte barış ve istikrarın temel unsuru her iki ülkenin de birbirleri aleyhine sonuçlar doğuracak girişimlerden uzak durma kararlılıkları olmuştur. Venizelos'un "Megali İdea"yı gerçekleşmesi mümkün olmayan bir düşüncü olarak nitelendirmesi ve Türkiye ile dostluk ilişkilerini geliştirmeye yönelmesi, Atatürk ve İnönü'nün Misakı Milli sınırları dışındaki topraklara yönelik saldırgan bir siyaset izlemekten uzak durması iki savaş arası dönemin barış ve işbirliğine yapıcı katkıda bulunmuştur. Bu olumlu yönlere rağmen iki ülke arasında kimi uyuşmazlıklar da ortaya çıkmıştır. Lozan'da çözümü barış antlaşmasının imzasından sonraya ertelenen yerleşikler sorununun yanı sıra yeni Patrik seçilmesi, mübadillerin karşılaştığı sorunlar gibi daha birçok irili ufaklı "sorun" iki ülke arasındaki diplomatik müzakerelerin konusunu oluşturmuştur. Bununla birlikte 1930'lara gelindiğinde bu sorunlar büyük ölçüde çözümlenmiş ve ilişkilere barışçıl bir hava hakim olmuştur. 30 Ocak 1923 tarihli Türk ve Rum Nüfus Değişimine İlişkin Sözleşme ve Protokol'le iki ülke arasındaki yerleşikler sorunu çözülmüştür. Ardından 30 Ekim 1930 tarihli İkamet Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması imzalanarak Yunan uyruklarının Türkiye'de yerleşerek ekonomik, ticari faaliyetlere girişebilmelerinin önü açılmıştır. Karşılıklı üst düzey ziyaretler, imzalanan ikili antlaşmalar bu havayı daha da pekiştirmiştir. Balkan Antantı ile bu anlayış Balkanlara da hakim kılınmaya çalışılmış ve fakat Bulgaristan'ı ikna etmek mümkün olmamıştır. Otuzlu yıllarda Yunanistan'ın egemenlik sınırlarını düzenleyen bazı

* Bu makale TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje No.: 112K172) Desteğiyle Hazırlanmıştır.

** Doç. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.
faksu@yildiz.edu.tr

uygulamalarına ise Türkiye anlayışla yaklaşmıştır. Örneğin 1931 Kraliyet Kararnamesi¹ ile Yunanistan'ın ulusal hava sahası sınırını emniyet tedbirleri çerçevesinde 10 mil olarak belirlemesi, 1936 yılında ulusal karasuları sınırını 6 deniz miline genişletmesi bu uygulamalardandır.

İkinci Dünya Savaşı döneminde ise Yunanistan'ın İtalya'nın saldırısı ardından Alman işgaline uğraması ile iki ülke arasındaki ilişkilerde siyasi anlamda bir kesintiden söz edilebilirse de halklar arasında sınırlı ilişkiler sürdürülmeye çalışılmıştır. Savaşın en yoğun olduğu sıralarda Almanların Yunan halkının direnişini kırmak için uyguladığı ekonomik baskı ve ambargolar sırasında Türkiye sınırlı da olsa insani yardımlarını sürdürmüştür.² Türkiye – Yunanistan arasındaki ilişkilerde dönüm noktası sayılabilecek gelişmeler İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dengenin yeniden inşa sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Siyasi egemenlik sınırlarına getirilen yeni düzenlemeler Türkiye ve Yunanistan arasındaki stratejik dengeyi bozmuştur. 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması ile Lozan'da İtalya'nın egemenliğine bırakılmış olan Oniki Adalar'ın İtalyan egemenliğinden çıkartılarak Yunanistan'a devredilmesi bu denge değişikliklerinden ilkidir. İkinci değişiklik ise birkaç yıl sonra uluslararası gündeme taşınan Kıbrıs'tır. Lozan Barış Antlaşması ile İngiltere'nin hukuki egemenliğine bırakılmış olan Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesi (enosis) talepleri ilerleyen süreçte Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiştir.

Oniki Adalar'ın Yunanistan'a devri Türkiye ile Yunanistan arasında dengeleri bozsa da söz konusu adaların egemenliğinin devri konusunda herhangi bir çekişme yaşanmamıştır. Ancak Kıbrıs konusunda aynı şeyi söylemek mümkün olmamıştır. 1950-1960 arasında Kıbrıs konusu Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin ana eksenini oluşturmuştur. Enosis – Taksim çekişmesi geçici de olsa 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmaların imzalanması ile sonlandı. En azından Türk tarafının büyük umutlar beslediği Cumhuriyetin ömrü uzun olmadı. 1963 "Kanlı Noel"i ile Kıbrıs Türklerine yönelik saldırıların başlaması hem Cumhuriyetin temellerini hem de Ada'daki iki toplumun birbirlerine olan güvenini derinden sarsmıştır. Böylece hem Ada'da hem de Türkiye ve Yunanistan arasında tarihi bir çatışma yeniden alevlenmiştir. 1950'lerin başına değin Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gündemi meşgul eden en belirgin konu her iki ülkede yaşayan "yerleşikler" özelinde azınlıkların karşılaşmış oldukları sorunların çözümüne ilişkindir. Oysa Kıbrıs ve ardından da Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıkların gündeme gelmesi var olan uyuşmazlıkları daha da karmaşık hale getirmiş, teknik uyuşmazlıkların çözümü dahi görüşülemez olmuştur.

Dönemselleştirme açısından bakarsak 1923-1950 arasında azınlık sorunları; 1950-1974 arası dönemde Kıbrıs; 1974-1999 arası dönemde ise Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar gündemde önplana çıkmıştır. 1999 sonrası dönem "geleneksel" saydığımız bu uyuşmazlıklara yenilerinin eklendiğini göstermiştir. "Güncel" uyuşmazlık konuları genellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği çerçevesindeki yükümlülükleriyle de ilgilidir. Bu çalışmada Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin süreçsel bir analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü güçleştiren faktörlerin neler olduğu irdelenecektir. Böylece uyuşmazlık, çatışma, kriz sarmalındaki ilişkilerin profili ortaya çıkartılacaktır. Türkiye-Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların uzun soluklu çatışmalara (protracted conflict) dönüştüğü göz önünde tutularak bu çatışmaların süreç içerisinde krizler yaratmasının nedenleri araştırılacaktır.

Uyuşmazlık – Çatışma – Kriz Kavramları

En geniş anlamı ile uyuşmazlık devletler arasında herhangi bir konu hakkında ortaya çıkan sözsözsel görüş ayrılıklarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Uluslararası sistemde hala en temel aktör

¹ Kararname için bkz.; "Decree of 6/18 September 1931 to define the extent of the territorial waters for the purposes of aviation and the control thereof", http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/GRC_1931_Decree.pdf ; [20.05.2014]

² Savaş dönemi Yunanistan'a yapılan insani yardımlar hakkında ayrıntılar için bkz.; Elçin Macar, **İşte Geliyor Kurtuluş: Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'a Yardımları (1940-194)**, İzmir: İzmir Ticaret Odası Kültür, Sanat ve Tarih Yayınları, 2009.

devletlerdir. Uluslararası sistemin anarşik doğası yanında aktörler arasındaki uyuşmazlıkları-çatışmaları sonlandırabilecek bir üst otorite, giderek bağlayıcı bir hukuk düzeni de bulunmamaktadır. Devletler arasındaki uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümlenebilmesi için beklentiler yüksek olsa da çoğu kez bunu başarmak mümkün olamamaktadır. Devletler birbirleriyle kurmuş oldukları ilişkilerde her zaman aynı ortak zemini kuramayabilirler; diplomatik-siyasi görüşmeler sırasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarının giderilemediği durumlar ise potansiyel uyuşmazlık noktalarına işaret eder. Tarafların müzakereler sırasında aralarındaki görüş ayrılıkları giderip giderememeleri ise temelde iki noktaya bağlıdır. Ya görüş ayrılıklarını giderecek bir hukuksal düzenleme henüz kararlaştırılmamıştır ya da taraflar uyuşmazlığı çözecek hukuksal bir düzenlemeye sahip olmakla birlikte bu düzenlemenin işletilebilmesi bakımından farklı değerlendirmelere sahiptirler. Bu bağlamda devletler arasında uyuşmazlıkların giderilmesi görece daha kolaydır. Uyuşmazlığa yükledikleri anlam itibarıyla devletler genellikle konuyu ilişkilerinin merkezine oturtarak diğer alanlarda işbirliğine girmelerini engelleyici bir etki yaratmasını önlemeye çalışırlar.

Eğer sözsel alanda görüş ayrılığını gidermek mümkün değil ve taraflardan en az biri uyuşmazlık konusunda sözsel alanda kalan görüşlerini destekleyecek eylemsel davranışlar sergilemeyi tercih ederek tırmandırma stratejisi izler ise bu durum taraflar arasında bir çatışmaya yol açacaktır. Bir başka ifade ile çatışma sözsel görüş ayrılıklarının –uyuşmazlığın- eylemsel alana taşınmasıdır. Çatışma evresinde taraflar uyuşmazlık konusunu kendi çıkar ve önceliklerine uygun şekilde çözebilme arayışlarını sürdürürken izledikleri siyasaı da kendilerini haklı gösterecek bir hukuksal-siyasal meşruiyet zeminine oturtmaya çalışırlar. Bu evrede tarafların başvurdukları eylemsel araç ve yöntemler barışçıl alandan şiddete kadar oldukça geniş bir yelpazede değişiklik gösterebilir. Çatışmanın seyrine karşılıklı bir meydan okuma hakim olacağından süreç –çözüm bulunamadığı taktirde- giderek sıfır toplamlı bir oyuna dönüşebilecektir. Taraflar arasında uyuşmazlığı, çatışmayı daha da derinleştirebilecek olayların sayısı ve yoğunluğunda bir artış hakim olabilecek, hatta kimi zaman bu olaylardan bazıları taraflar arasında bir “kriz”i tetikleyebilecektir. Gerek uyuşmazlık gerekse çatışma süreçleri kendi içlerinde “yönetilebilecek” süreçler olarak görülse de özünde bu yönetim süreçleri taraflar arasındaki görüş ve çıkar ayrılıklarını gidermeyi amaçlayan güven artırıcı müzakereleri ve önlemleri işletmeye yöneliktir. Gerçekten de özellikle çatışma evresinde taraflar bir diğerinin her türden sözsel – eylemsel davranışına kendi algıları ekseninde bir anlam yükleyip “öteki”leştirerek “tehdit” olarak kabul ettiğinden dolayı çoğu kez bir diyalog ortamının kurulabilmesi ve işletilebilmesi en önemli uğraş haline gelebilmektedir.

Çatışmaların yönetilemediği veya bu yöndeki çabaların yeteriz kaldığı süreçlerde taraflardan birinin sözsel –eylemsel davranışları içerisine askeri şiddet içeren seçenekleri de dahil etmesi ile çatışmanın “kriz”e dönüşmesi mümkündür. Kriz genellikle taraflardan birinin diğerine karşı giriştiği eylemin karşı tarafta yaratmış olduğu algısal yoğunluğa ve aciliyete işaret ederek anlamlandırılmaktadır. İster algısal ister gerçeklik taşıyan “kriz” olarak kabul edilen sözsel-eylemsel durum karar alıcı bakımından genellikle aşağıdaki özellikleri taşır:

Buna göre krizin tetikleyicisi olarak kabul edilen gelişme;

- Karar alıcının dış politika gündemini meşgul edebilecek herhangi bir konuda ortaya çıkar,
- Zamanlama bakımından aniden ortaya çıkabileceği gibi belli bir zaman dilimi içerisinde de gelişebilir,
- Karar alıcının algısında ve/ya gerçekliğinde temel değer ve önceliklerinde bir değişiklik yapmaya zorlar,
- Bu durum karar alıcı bakımından risk, tehlike, tehdit olarak algılanır,
- Bu algısal durum dolayısıyla karar alıcı mevcut kısıtlı seçenekler arasında bir tercih yapmak ve karar almak zorundadır,
- Karar alıcının alacağı karar dolayısıyla doğrudan muhatabı olan aktör ve/ya aktörlerle bir askeri çarpışma-savaşa girme olasılığı bulunmakla birlikte bu durum her zaman ortaya çıkmaz.

Türkiye ve Yunanistan İlişkilerinde Uyuşmazlık-Çatışma-Kriz Sarmalı

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin genel seyrinde uyuşmazlık konularını tarihsel perspektifte aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- Azınlıklara İlişkin Uyuşmazlıklar
- Kıbrıs Uyuşmazlığı
- Ege Denizi'ne İlişkin Uyuşmazlıklar
- İttifak-Birlik Eksenli Uyuşmazlıklar

Azınlıklara İlişkin Uyuşmazlıklar

Aslında bu uyuşmazlık-çatışma konusu Yunanlıların kendi ulus kimliğini kazanma sürecinde Yunanistan devletinin kurulmasına koşut olarak ortaya çıkmış; Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ile bir kez daha gündeme gelmiştir. Lozan'da yapılan konferanslar sırasında gündemdeki konulardan biri yeni sınırlar saptanırken bu sınırların ötesinde kalacak olan halkların statüsünün ne olacağı olmuştur. Batı Trakya'nın Türkiye sınırları dışında kalması ile beraber Yunanistan sınırları içerisinde kalan Müslüman/Türklerin yanı sıra Türkiye sınırları içerisinde kalacak olan Ortodoks Rumların statüsünün yeniden saptanması gerekmiştir. Varılan uzlaş her iki ülke sınırları içerisinde kalan öteki ülke halkının zorunlu mübadeleye tabi tutulması olmuştur. Ancak bu uzlaşta iki istisna ortaya çıkmıştır; Batı Trakya'da yaşayan Müslüman-Türkler ile İstanbul'da yaşayan Ortodoks Rumlar mübadele dışı bırakılarak "yerleşik" sayılmışlardır. Türk ulus devletinin kuruluş sürecinde zorunlu mübadele ve kimlerin "yerleşik" sayılacağı konusunda başlayan görüş ayrılığı Lozan Barış Konferanslarının genel seyrini sekteye uğratacak bir noktaya vardığında konunun Barış Antlaşması'nın kabulünden sonra iki taraf arasında yapılacak müzakerelerle çözümlenmesine karar verilmiştir. 1923-1930 arası dönemde yerleşikler uyuşmazlığına her iki tarafı da memnun eden bir çözüm bulma arayışları sürmüş nihayetinde 1930 antlaşması ile bu uyuşmazlık çözümlenerek yerleşik statüsünde bulunanlar Lozan Barış Antlaşması hükümlerinden yararlanabilir duruma gelmişlerdir. 6-7 Eylül 1955 Olayları, 1964 Kararnamesi ile 1930 İkamet Ticaret ve Seyri Sefain Anlaşması'nın kaldırılması, Türkiye'deki Ortodoks Rum azınlıklarının yaşam koşullarını zorlaştıran uygulamalara yol açtı. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ise Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde azınlıklar ve onların antlaşmalardan kaynaklanan hak ve statülerini dillendirmek "güvenlikleştirilen" konulardan oldu.³ Benzer uygulamaların Yunanistan'da Batı Trakya özelinde de uygulandığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Uyuşmazlık – kriz bakımından değerlendirildiğinde azınlıklara ilişkin uyuşmazlıkların aslında her iki ülkede de büyük ölçüde Lozan'da sağlanmış hakların ihlal edilmesi ve azınlıkların ayrımcılığa tabi tutulmasıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Gerek Yunanistan'da gerekse Türkiye'de azınlıklara yönelik kısıtlayıcı uygulamalar fiili –hukuki – siyasi bir uyuşmazlık ortaya çıkartmıştır. Genellikle statü konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıklar sırasında tarafların uygulamalarındaki ısrarları ise çatışmacı bir siyaseti doğurmuştur. Taraflar diğerinin azınlıklara ilişkin uygulamalarını iç ve dış politika gündeminde dillendirdiğinde de çatışmacı ilişkiler gündeme hakim olmuştur.

1950'li yıllar dikkate alındığında daha henüz Kıbrıs konusu ilişkileri bu denli zehirlememişken 6-7 Eylül 1955 olayları azınlıklara yönelik uygulamaların nasıl kolaylıkla ilişkilerde krize yol açabileceğini göstermiştir. Bu süreçte Kıbrıs olaylarının da etkisini yadsımamakla beraber 1980 sürecinde azınlıklara ilişkin ayrımcı – baskıcı uygulamalarda artış gözlenmiştir. 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde Türkiye'de hükümetin Londra'da müzakereleri yürütmekte olan temsilcilere destek olmak

³ Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk toplumunu hak ve çıkarlarını korumak için antlaşmalara dayanarak Kıbrıs'taki enosis yanlısı darbeye askeri müdahalede bulunması ve yapılan ateşkes sonrasında kalıcı bir barışın sağlanamaması eski Osmanlı coğrafyasında Müslüman-Türk unsurların bulunduğu ülkelerde bazı algılar yaratmıştır. Özellikle Irak, Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerde Müslüman-Türk(men) azınlıklarının yaşamakta oluşu bu ülkelerde Türkiye'nin benzer bir gerekçe ile kendilerine de askeri müdahalede bulunabileceği kaygısı yaratmıştır. Balkanlar özelinde 1980'lerin ilk yarısında hem Yunanistan'da hem de Bulgaristan'da Müslüman-Türk azınlıklara yönelik kimliklerinin inkârı, asimilasyon, baskı ve yıldırma uygulamalarına başlanması bu çerçevede değerlendirilebilir.

üzere gösteriler düzenlemesi bir anda azınlık karşıtı eylemlere dönüşmüş, İstanbul ve İzmir de ortaya çıkan olaylarda azınlıkların ev, işyeri, mezarlık ve ibadethaneleri saldırılara uğramıştır. Bunun doğal sonucu ise Yunanistan'ın Rum azınlığa yönelik saldırılardan Türkiye'yi sorumlu tutarak zararın tazminini istemesi olmuştur. Saldırıların yaratmış olduğu toplumsal –siyasal travmanın izleri uzun yıllar devam etmiştir. Kriz yönetimi açısından ise tasarlanmış bir eylemin nasıl kontrolden çıkabildiğine örnek oluşturmuştur. Azınlıklar ekseninde bir başka kriz ise 1980'lerin ilk yarısından itibaren bu kez Yunanistan'daki asimilasyon uygulamaları dolayısıyla yaşanmıştır. Batı Trakya Türk azınlığına yönelik baskı ve yıldırma siyaseti azınlığın etnik kimliğine yönelik baskıları Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiştir. Türkiye bu süreçte krizi şiddet içermeyen siyasi-hukuki yöntem ve araçlar kullanarak çözmeye odaklanmıştır.

Kıbrıs Uyuşmazlığı

Lozan Barış Antlaşması ile İngiltere'nin hakimiyetine bırakılan Kıbrıs konusunun bir Türk-Yunan uyuşmazlığına konu olması büyük ölçüde 1950'lerin başında Ada'daki Rumların Yunanistan'a bağlanmak konusunda geliştirdikleri talepler sonucundadır. Enosis taleplerinin Yunanistan'da da yankı bulması ile Ada'da yaşayan Türklerin Adanın kaderi tartışılırken Türkiye'nin de sürece müdahil olmasını sağlamaya çalışmalarıyla bir süre sonra bir Türk – Yunan uyuşmazlığı halini almıştır. İngiltere'nin Ada'daki egemenliğini devredebileceğine dair işaretler çoğalmaya başladığında tarafların Kıbrıs'a ilişkin görüşleri de şekillenmiştir. Türkiye açısından bakıldığında başlangıçtaki yaklaşımı Ada'nın İngiltere'nin hakimiyetinde olduğu ve bu durumun sürmesinden yanadır; Kıbrıs'ın kaderine ilişkin taleplerin uluslararasılaşmasına koşut olarak tezleri de değişiklik göstermiştir. Eğer İngiltere Ada'daki egemenliğini devredecek ise bu durumda Ada'nın Türkiye'nin egemenliğine bırakılmasını dillendirmeye başlamıştır. Adanın geleceğinde Türkiye ve Yunanistan'ın iddiaları ilgili tarafların bu uyuşmazlık konusunu çözebilmeleri için müzakerelere başlanmıştır. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katıldığı 1955 Londra Konferanslarından 1959-1960 Zürih ve Londra Antlaşmalarına değin bir süreçte tarafların görüşleri uyumlulaştırılmaya çalışılmış ve nihayetinde İngiltere Ada üzerindeki egemenliğini iki egemen üs bölgesi karşılığında kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devretmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Ada'da yaşayan iki toplumun siyasal eşitliğine dayalı bir ortaklık devleti olarak kurulurken statüsü İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından garanti altına alınmıştır. Ayrıca kurucu metinler BM'nin garantisine de tabi tutulmuştur. Böylece Ada'nın Türkiye veya Yunanistan'a bağlanması da önlenmiştir.

Kıbrıs uyuşmazlığının ortaya çıkışı, çatışmaya dönüşmesi ve bu çatışmanın Kıbrıs Cumhuriyeti kurularak sonlandırılması taraflar arasında barış ve güvenin kurulmasında önemli bir başarı olarak algılanmıştır. Fakat bu durum uzun sürmemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumun siyasal eşitliğini esas alan Anayasal işleyişinin, toplumlar arasındaki dengenin tek yanlı değiştirilmek istenmesi 1963 yılından itibaren toplumlar arasında ayrışmayı ve şiddet eylemlerini başlatmıştır. Önceleri anayasal hak ve yetkilerin kullanılması konusunda toplum liderleri arasında başlayan görüş ayrılıkları baskılar ve tek yanlı fiili durum yaratmalarla çatışmaya dönüşmüş ardından 1963 “Kanlı Noel”iyle Ada'da yaşayan Türklere yönelik katliam ve saldırılara girişilmiştir. EOKA'nın başlattığı saldırılar sonucunda çözüldü denilen Kıbrıs konusu bu kez kriz niteliğiyle garantör devletler arası ilişkilerin gündemine oturmuştur. EOKA örgütünün enosisi gerçekleştirme arzusunda olan ve Yunanistan'ın desteklemiş olduğu bir örgüt olması bu saldırılardan sorumlu ülke olarak Yunanistan'ın görülmesine neden olmuştur. Türkiye'nin Ada'da yaşayan Türk toplumunun hak ve statülerinin korunması için Garanti Antlaşması'ndan yararlanarak Ada'daki saldırılara müdahale kararı alması ve bu kararını uygulayabileceğinin işaretlerini vermesi sadece Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkileri gerginleştirmemiş aynı zamanda bölgesel-uluslararası sistemin de konuyla ilgilenmesine yol açmıştır.

1964 ve 1967 yıllarında Türkiye'nin Kıbrıs krizlerinde uygulamış olduğu kuvvet kullanma tehdidine dayalı zorlayıcı diplomasi stratejileri krizleri durdurmaya yarasa da uyuşmazlıkların esasını çözmeye yetmemiştir. Bu süreçte Ada'da yaşayan toplumlar arasında ayrışmanın keskinleştiği görülmüştür. Kıbrıs Türkleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetiminden dışlanmış, “enclave” olarak adlandırılan bölgelerde Türk toplumu yaşamdan izole edilerek Ada'yı terke zorlanmışlardır.

1974 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Makarios'a karşı EOKA-B örgütünün düzenlemiş olduğu darbe sonucunda Ada'daki statünün bir kez daha tehlikeye düştüğü görülmüştür. Enosis yanlısı Nikos Sampson'un darbe ile iktidara gelmesi ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak istemesi garantör devlet olarak Türkiye'yi bu duruma müdahaleye zorlamıştır. Türkiye'nin İngiltere ile istişarelerde bulunarak Kıbrıs'taki darbeye birlikte müdahale etmeyi sağlama çabaları İngiltere'nin isteksizliği dolayısıyla başarısız olmuş ve Türkiye tek başına duruma müdahalede bulunmuştur. Türkiye'nin garantör devlet olarak Kıbrıs'taki oldubittiye askeri müdahalede bulunması gerek Yunanistan'da gerekse Kıbrıs Rum Toplumunu liderliğindeki darbecileri iktidardan uzaklaştırmaya yaramıştır. Yunanistan'da 1967'den beri işbaşında olan askeri cunta devrilerle yeniden demokrasiye geçilmiştir. EOKA-B'nin Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği darbe sırasında İngiliz askeri üssüne sığınarak Ada dışına kaçan Makarios ise Türkiye'nin askeri müdahalesinden sonra Ada'ya dönerek Cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüştür.

1974 Kıbrıs olayları aslında Türkiye ve Yunanistan silahlı güçlerinin Kurtuluş Savaşı'ndan sonra karşı karşıya geldiği ve Kıbrıs özelinde silahlı çatışmaya girdikleri tek örnektir.⁴ Ardından gelen olaylar kriz haline dönüşse de askeri şiddet içeren bir boyut kazanmamıştır. 1974 Kıbrıs olayları Ada'nın kaderinde yeni bir evreyi başlatmıştır. Bu yeni evrede Ada'da yaşayan Türk ve Rumlar yerlerini terk ederek –Türkler Ada'nın Kuzeyine Rumlar ise Güneyine- “yeşil hat”ın iki tarafında ayrı ayrı yönetimler altında yaşamaya başlamışlardır. Makarios'un 1963 yılında başlatmış olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetiminden Kıbrıs Türk Toplumunu temsilcilerini dışlama siyaseti beklentilerinin aksine Ada'nın siyasi ve fiili olarak iki ayrı yönetime-devlete ayrılmasına yol açmıştı. BM Güvenlik Konseyi'nin iki toplumlu, iki kesimli, tarafların siyasi eşitliğine dayalı bir federasyon kurarak Kıbrıs “sorun”unun çözülmesi gerektiği kararlarını somuta erdirecek bir girişimden söz etmek mümkün olmamıştır. Söz konusu esasları içeren en kapsamlı müzakereler Annan Planı olarak adlandırılan kapsamlı çözüm planının hazırlanması ve Ada'nın her iki kesiminde eş zamanlı olarak referanduma sunulması sürecinde yakalanmıştır. Ancak bilindiği üzere Plan Kıbrıs Türklerinin % 68 evet oyuna karşın Kıbrıs Rumlarının % 76 hayır oyu ile reddedilmiştir. Kıbrıs uyuşmazlığının tarihsel sürecinde ilk kez bir çözüm paketi Ada'da yaşayan halkların görüşüne sunulmuş ve kalıcı bir çözüme ulaşılmaya çalışılmıştır. Referandum sonucunda ise Kıbrıs Türk toplumu bir kez daha mağdur edilmiştir; referandumda çözüm planını reddeden Rum Toplumunu Ada'nın tek meşru temsilcisi sıfatı ile Avrupa Birliği'ne tam üye olurken çözüme evet diyen Türk Toplumunu üyeliğin dışında bırakılmakla kalmamış aynı zamanda izolasyonlar kaldırılmayarak baskı altında tutulmaya devam edilmiştir.

Ege Denizi'ne İlişkin Uyuşmazlıklar

Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklar tarihsel kronoloji içerisinde görece daha geç dönemde ikili ilişkilerin gündemine dahil olmuştur. Lozan Barış Antlaşması ile ülkesel sınırlar saptanırken bu denizdeki adalardan büyük bir kısmı isimlerine antlaşmada yer verilerek Yunanistan'a ve İtalya'ya devredilmiş; üç deniz mili içerisinde yer alan adalar ise antlaşmada aksi belirtilmediği takdirde Türkiye'nin egemenliğinde bırakılmıştır. Yunanistan ve İtalya'nın egemenliğine bırakılmış olan adalar ise Türkiye'nin güvenlik kaygıları dikkate alınarak silahsızlandırılmış olma koşuluna bağlanmıştır. Günümüzde yaşanan Ege Denizi uyuşmazlıkları dikkate alındığında teknik nitelikte uyuşmazlıklar olmakla birlikte taraflar arasındaki egemenlik sınırlarını-haklarını ilgilendirdiğinden dolayı söz konusu uyuşmazlıkları çözebilmek siyasi müzakereleri gerekli kılmaktadır.

Hali hazırda Türkiye ile Yunanistan arasında deniz sınırları belirsizdir. Bu durum aslında Lozan Barış Antlaşması'nın hemen ardından giderilmesi gereken bir teknik düzenleme olmakla birlikte günümüze değin yapılamamıştır. Öyle ki her iki ülke karasularının 3 deniz mili olarak uygulandığı 1936 yılına kadar böyle bir düzenleme yapılmamıştır. 1936 yılında Yunanistan karasularını 6 deniz miline genişlettiğinde, 1964 yılında Türkiye'nin karasularını 6 deniz miline çıkarttığı dönem ve sonrasında da yapılmış değildir. Oysa 1932 yılında Oniki Adalar özelinde İtalya

⁴ 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Ada'da bulunan Yunan Alayı da darbecilerin yanında yer almış, Rum Milli Muhafız Ordusu ve EOKA-B mensuplarıyla beraber hareket etmiş ve savaş sırasında tamamen imha edilmiştir. Bununla birlikte İki ülke askerleri arasındaki savaş hali Ege'ye veya Trakya sınırına yansımamıştır.

ile bu yönde bir çalışma yapılmış ve Oniki Adalar'ın güney/güneydoğusunda Türkiye ile İtalya'nın deniz sınırlarını saptamak mümkün olmuştur.

Dolayısıyla deniz sınırlarının [karasularının] tartışmasız belirlenmediği bir ortamda bu kez 1996 Kardak Kayalıkları krizi ile gündemimize giren egemenliği antlaşmalarla devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGEAYDAAK) uyuşmazlığı doğmuştur. İsimleri belirtilerek Yunanistan'a ve İtalya'ya devredilmiş olan ada, adacık ve kayalıklar konusunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Ancak Lozan Barış Antlaşması ile ülke devri herhangi bir devletin egemenliğine bırakılmamış olan coğrafi formasyonlar üzerinde kıyıda iki ülke de hak ve egemenlik iddiasında bulunmaya başlamıştır. Dolayısıyla uluslararası hukuk gereği ülke devrinin ilgili taraflar arasında bir antlaşma ile yapılması gerekmektedir. Ege Denizi'ndeki deniz yetki alanlarına ilişkin tartışmalar Türkiye ve Yunanistan'ın denizde ülke sınırları saptanmadıkça sürecektir. Kısaca EGEAYDAAK'lar konusunda uzlaşma sağlanamadıkça bu adaların karasuları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölgeleri, hava sahası genişliklerine dair uyuşmazlıklar, müzakere edilse bile çözülemeyecektir.

Ege Denizi uyuşmazlıkları içinde Yunanistan'a [Oniki Adalar da dahil olmak üzere] devredilen adaların silahsızlandırılmış statüsünün ihlalden kaynaklanan bir başka uyuşmazlık alanından söz etmek de mümkündür. Gerek Lozan Barış Antlaşması, Lozan Boğazlar Sözleşmesi, gerekse 1947 Paris Barış Antlaşması Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan adaları silahsızlandırılmış olma şartına bağlamıştır. Bununla birlikte süreç içerisinde Yunanistan bu adaları tahkim ederek silahlandırmıştır. Türkiye'nin diplomatik-siyasi girişimlerine önceleri silahsızlandırılmış statüye uygun davrandığını bildiren Yunanistan özellikle 1974 sonrasında Kıbrıs ve Ege gerilimini de gerekçe göstererek açıkça silahlandırmakta olduğunu açıklamıştır. Dolayısıyla bu fiili ihlal durumu iki ülke arasında silahsızlandırılmış statüyü kuran antlaşmaların yorum ve uygulanması bakımından bir uyuşmazlık yaratmıştır. Tarafların görüşlerini eylemlerle desteklemeleri ile uyuşmazlık çatışmaya dönüşmüş 1980-1984 döneminde de Limni adasının silahlandırılması sırasında da kriz halini alabilmiştir.

Karasularının Genişletilmesi sorunu

Lozan Barış Antlaşması'nda ulusal karasularının genişliğinin ne olacağına dair açık bir hüküm yoktur. Bununla birlikte zımnî olarak 3 mil içerisindeki adaların aksine bir hüküm yok ise Türkiye'ye bırakılacağı belirtilmesi karasularının genişliğinin 3 deniz mili olarak kabul edildiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu düzenleme Yunanistan kendi ulusal karasularını 1936 yılında 6 deniz miline genişletinceye kadar sürmüştür. Bu düzenlemeye Türkiye bu dönemde itiraz etmemiştir. Benzer şekilde Türkiye de kendi karasularını 1964 yılında Ege Denizi'nde 6 deniz miline genişletmiştir. Bu tarihten itibaren her iki ülke için de karasuları sınırı 6 mil olarak uygulanmıştır. Karasularının genişliğinin iki ülke arasında bir uyuşmazlığa dönüşmesi 1976 yılında kıta sahanlığı uyuşmazlığının derinleşmesi ile bağlantılıdır. Bu tarihlerde Yunanistan kıta sahanlığı iddialarını Türkiye'ye kabul ettirebilmek için karasularını 6 milin ötesine, 12 mile genişletmek istemiştir. Yunanistan'ın karasularını 12 deniz miline genişletmesiyle Ege Denizi'nde zaten fiili olarak paylaşılacak bir kıta sahanlığı alanı ortada kalmayacaktır. Türkiye ise Yunanistan'ın bu beklentisini kendi çıkarlarına ve egemenlik haklarına zarar vereceği gerekçesiyle sert tepki göstererek engellemiştir. Öyle ki yapmış olduğu açıklama ile karasularının 6 milin ötesine genişletilmesini "*casus belli*" (savaş nedeni) olarak değerlendireceğini açıklamıştır.

Türkiye'nin "*casus belli*" kararı Yunanistan'ı karasularını tek yanlı olarak 6 deniz milinin ötesine genişletme kararını uygulamaktan caydırmıştır. Yunanistan tarafından yapılan açıklamalarda Yunan Hükümetlerinin zamanı geldiğinde ve uygun gördüklerinde karasularını 6 deniz milinin ötesine genişletebileceklerine dair açıklamaları ile bir teamül oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir.⁵ Türkiye

⁵ Yunanistan Parlamentosu'nun almış olduğu karar için bkz.; Deniz Bölükbaşı, **Turkey and Greece the aegean Disputes: A Unique Case in International Law**, Cavendish Pub, 2004, pp. 135-145.

açısından da aynı teamül söz konusudur.⁶ Buna göre Türkiye Yunanistan'ın karasularını 6 deniz milinin ötesine genişletmesini "casus belli" olarak gördüğü görüşünü korumaktadır.

Yunan Hava Sahasının Genişliği ve FIR Sorumluluklarına İlişkin Sorun

Uluslararası hukuk gereği bir devletin hava sahasının genişliği o ülkenin karasularının dış sınırına kadar uzanan hava sütunu kadardır. Buna göre Ege'de kıyıda ülkelerin halihazırdaki karasularının sınırı 6 deniz mili olduğuna göre ulusal hava sahasının sınırı da 6 deniz miline göre ilan edilmiş olmalıdır. Oysa Yunanistan'ın uygulamaları bakımından durum bundan farklıdır. Yunanistan'da 1931 yılında yayınlanmış olan bir Kraliyet Kararnamesi ile Yunanistan'ın hava sahası polisiye önlemler bakımından 10 mil olarak ilan edilmiş ve bu karar 1975 yılında ICAO nezdinde de dillendirilmeye başlanmıştır. Türkiye ise ICAO bildirimine koşut olarak buna itirazda bulunarak farklı genişlikte ulusal hava sahası ilanının mümkün olamayacağını belirtmiş, Ege Denizi'ndeki bu uygulamayı tanımayacağını açıklamıştır. Ayrıca bu kararlılığını devlet uçaklarını Yunanistan'ın 6 millik karasularının/hava sahasının dışında kalan 4 millik sahada uçurarak göstermiştir. Yunanistan'ın görüşüne göre Türkiye'nin bu davranışı Yunanistan'ın egemenlik haklarının ihlalini oluşturmaktadır.

Hava sahasını ilgilendiren bir başka konu ise 1974 Kıbrıs olaylarının hemen ardından gündeme giren FIR –Uçuş Bilgi Bölgeleri sorunudur. 1951 yılında ICAO çerçevesindeki bölgesel düzenlemeler ile Ege Denizi üzerinde sivil havacılık faaliyetlerinde sorumluluk sınırları belirlenmiştir. 1951 tarihli İstanbul Anlaşması'na göre Ege Denizi'nde Yunanistan'ın sorumluluk sınırı Türkiye'nin karasularının dış sınırından başlamaktadır. 1974 yılına değin önemli bir sorun olarak görülmeyen bu teknik paylaşım 1974 sonrasında iki ülke güvenlik bakımından birbirlerini tehdit olarak gördüklerinde önem kazanmıştır. Türkiye ve Yunanistan karşılıklı olarak ilan ettikleri NOTAMlar (Notice to Airman/Havacılar İçin Bilgi) ile Ege Denizi'nde bir hat belirleyerek bu hattın ötesine geçecek uçakların kendilerine bilgi vermesini istemiş ve bu durum sonuçta Ege Denizi üzerindeki sivil uçuşların durmasına neden olmuştur. 1980 yılına gelince her iki ülke de yayınladıkları NOTAMları geri alarak sivil uçuşların Ege Denizi üzerinden yapılmasını sağlamıştır. Ancak Yunanistan'ın Atina FIR sorumluluk bölgesine girecek devlet uçaklarından rapor vermelerini istemesi ve bu durumun 1944 tarihli Şikago Sözleşmesi hükümlerine aykırı olması Türkiye'nin tepkisini çekmektedir. Türk askeri uçaklarının bu düzenlemeleri tanımadığını göstermek üzere Ege Denizi'nde yapmakta olduğu uçuşlar Yunan uçakları tarafından önlenmeye çalışılmakta ve it dalaşları görülmektedir.

Adaların Silahsızlandırılmış Statüsünün İhlaline İlişkin Uyuşmazlık

Türkiye ile Yunanistan arasındaki güvenlik eksenli temel uyuşmazlıktır. Lozan barış Antlaşması ve 1947 Paris Barış Antlaşması Yunanistan'a devredilen adaların silahsızlandırılmış statüde olmasını karara bağlamıştır. Süreç içerisinde Yunanistan'ın egemenliği altındaki adaları antlaşmalara aykırı bir şekilde silahlandırmaya çalışması Türkiye'ye göre statünün fiili ihlali demektir. Özellikle 1974 sonrasında Ege ve Kıbrıs uyuşmazlıklarında yaşanan çatışma ve krizlere koşut olarak Ege adalarının silahsızlandırılmış statüsünün ihlalinde de çatışma ve kriz evreleri yaşanmıştır. Bunlardan en belirginini 1981 yılında Yunanistan'ın silahlandırmış olduğu Limni adasını NATO savunma planlarına dahil etmeye çalışmasıyla yaşanmıştır. Yunanistan'ın Limni adasını

⁶ 1995 yılında BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi sürecinde Yunanistan Parlamentosu'nun yaptığı açıklamaya koşut olarak TBMM de bir açıklama yaparak Türk Hükümetlerine Yunanistan'ın karasularını 6 deniz milinin ötesine genişletmesi durumunda askeri önlemler de dahil olmak üzere her türlü önlemi almaya yetkili olduğunu bildirmiştir. TBMM'nin bu açıklaması Yunanistan'da "casus belli" "kararı" olarak değerlendirilmiştir. Oysa TBMM'nin oturumda önergeyi oya sunmamış olması ve gereğini yerine getireceklerini bildirmesi söz konusu açıklamaya bir "Meclis Kararı" niteliği kazandırmamaktadır. Yani söz konusu irade beyanı Anayasa'nın 92. Maddesinde sözü edilen nitelikte bir savaş kararı değildir. Önerge için bkz.; "TBMM'de Temsil Edilen Siyasî Partilerin, Yunanistan'ın Ege Denizindeki Karasularının 12 Mile Çıkarılmasına Yönelik Tutumunun Doğuracağı Sonuçların Yunan ve Dünya Kamuoyuna Dostane Duygularla Duyurulmasına İlişkin Önergesi", **TBMM 19. Dönem, 121. Birleşim**,

8 Haziran 1995, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c088/tbmm19088121.pdf> [26.06.2014]

silahlandırarak NATO şemsiyesi altında meşruluğunu pekiştirmeye çalışması aslında bilinçli bir eylemdir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığını ileri sürerek Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabileceğini iddia eden Yunanistan'a Türkiye karşı çıkmıştır. Türkiye'nin görüşüne göre Montrö'de sadece Türkiye'nin talepleri ve kendi egemenliği altında bulunan toprakların askerileştirilmesi konusu görüşülmüştür. Yunanistan'a ait adaların silahlandırılabilmesine dair bir karar alınmamıştır. Kaldı ki Lozan Barış Antlaşması'nın hükümleri mahfuzdur. Uyuşmazlığın iki ülke arasında gerginliğin artmasına koşut olarak çatışma ve krize dönüşme sürecinde tarafların NATO ve ABD'nin de arabuluculuğu ile krizi uyuttukları görülmektedir. Halihazırda fiili ihlal durumu sürmekle beraber Türkiye krizi tırmandıracak bir strateji izlememektedir.

Kıta Sahaneliğinin Saptanması Uyuşmazlığı

Uyuşmazlığın özünde Yunanistan'ın Ege'deki adalarının kıta sahanlığına sahip olduğu iddiasına dayanarak Türkiye'ye ulusal karasuları sınırı ile saptanmış bir kıta sahanlığı hakkı vermek istemesi yatmaktadır. Bu bağlamda Anadolu kıyılarını çevreleyen ve pek çoğu Yunanistan'a ait olan adalara tıpkı anakaralar gibi kıta sahanlığı hakkı verildiğinde Türkiye ve Yunanistan arasında kıta sahanlığı sınırlarının saptanması Adalar ile Anadolu kıyısı arasında çizilecek bir ortay hatta göre saptanacaktır. Oysa uluslararası deniz hukukuna göre kıyıları karşılıklı olan ülkeler arasında yapılacak bir sınırlandırmada hakkaniyet ölçütlerine göre hareket edilmelidir. Hiçbir kıyıda ülke hakkın kötüye kullanılmasını oluşturacak şekilde diğer kıyıda ülkenin hakkını ihlal edecek tek yanlı düzenlemeler yapamaz. Bu nedenle Ege Denizi'nde bir sınırlandırma taraflar arasında yapılacak müzakerelerle yapılmalıdır. Bu süreçte gerekirse hukuki yöntem ve araçlara da başvurulabilirler. 1976 yılında Türkiye'nin Yunanistan'ın iddialarını tanımadığını göstermek için başvurduğu sismik araştırma faaliyetleri sonrasında Türkiye ve Yunanistan 1976 Bern Anlaşmasını imzalayarak bir tür moratoryum ilan etmiş ve tek yanlı davranışlardan, sansasyonel girişimlerden uzak duracaklarını, çözümü kolaylaştıracak müzakereleri sürdürecekleri yükümlülüğüne girmişlerdir. Ancak bu moratoryum 1987 yılında Yunanistan'ın ulusal karasuları dışında petrol arama faaliyetlerine başlayacağını ilan etmesiyle bozulmuş ve kısa sürede gerginlik krize dönüşmüştür. Kriz sürecinde Yunanistan Türkiye'nin tepkileri üzerine Bern Sözleşmesi'nin yürürlükte olduğunu ve karasuları dışında petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceğini açıklamaları ile çözülebilmıştır. Bern dengesi halen korunmaktadır.

İttifak – Birlik Eksenli Uyuşmazlıklar

Türkiye ve Yunanistan'ın üye olduğu NATO'nun yanı sıra Yunanistan'ın tam üye olduğu fakat Türkiye'nin henüz tam üyelik müzakerelerini sürdürdüğü Avrupa Birliği'nin işleyişi içerisinde karşılaşılan çok sayıda uyuşmazlıktan söz edilebilir. Her iki örgüt Türkiye ve Yunanistan'ın zaman zaman kendi tezlerine meşruluk kazandırmaya ve/ya örgüt olanakları çerçevesinde bir diğerine baskı uygulamaya çalıştıkları platformlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1974-1980 sürecinde Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşü ekseninde Türkiye'nin Yunanistan'la yeni bir denge yaratma arayışına benzer bir siyasa Yunanistan tarafından Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yürüttüğü müzakereler sırasında sergilenmektedir. Her iki örgütün kendine has işleyişi içerisinde oluşturmaya veya uygulamaya çalıştığı politikalar –teknik nitelikte olsa dahi kolaylıkla Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerine karşı meydan okumalarına sahne olabilmektedir. Örneğin genişleme ve Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile beraber Türkiye'nin uyumlu hale getirmek zorunda olduğu mevzuatı ve ilerleme raporlarına konu olan düzenlemeleri Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde çoğu kez Birlik müktesebatına uyumun önüne geçebilmektedir. Avrupa Birliği'nin uygulamaya çalıştığı Avrupa Tek Hava Sahası uygulaması⁷, EUROCONTROL, entegre sınır düzenlemeleri FRONTEx, göçmen ve yasadışı göç-mülteci düzenlemeleri EUROSUR bunlardan ilk akla gelenlerdir.⁸ Bu düzenlemeler

⁷ Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz.; Salih Uygur Kılıç, **Avrupa Birliği - EUROCONTROL Sivil Havacılık Düzenlemeleri ve Türkiye**, Oniki Levha Yay., 2011.

⁸ Ayrıntılar için bkz.; Ogün Özgür, **Avrupa Birliği ve Yasadışı Göçmen/Mülteci Sorunu: Sınır Güvenliği ve Türkiye'ye Etkileri**, Harp Akademileri Komutanlığı/SAREN, 2013, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

özünde teknik içerikli olmakla birlikte Ege Denizi'nde henüz Türkiye ve Yunanistan arasında bir uzlaşma sağlanamadığından taraflar hâlihazırdaki konumlarında değişiklik yaratmaktan kaçınmaktadırlar.⁹ Ege Denizi'nde arama-kurtarma sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler açısından da benzer bir durum söz konusudur. Teknik bir düzenleme konusu olmakla beraber Yunanistan'ın bu durumu FIR sorumluluklarına ilişkin siyaseti ile örtüştürmeye çalıştığı görülmektedir.¹⁰

Türkiye – Yunanistan Uyuşmazlık-Kriz Sarmalı

Çatışma araştırmalarında Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan uyuşmazlık-çatışma-kriz sarmalı Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını elde ettiği 1830'lara kadar geriye götürülmektedir.¹¹ Bununla birlikte Türkiye ve Yunanistan arasında bugünkü ilişkilerin kurucu zeminini oluşturan 1923 Lozan Barış Antlaşması esas alındığında her iki ulus devlet arasındaki uyuşmazlık-çatışma-kriz ilişkilerini analiz etmek kolaylaşacaktır. Kuşkusuz 1919-1923 arasında iki taraf arasında bir savaş ilişkisi vardır ve ilişkiler savaşın evrelerine bağlı olarak gelişmiştir. Dolayısıyla bugün yaşanan uyuşmazlık-çatışmaların yüzyıla yaklaşan bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir.

İki ülke arasında temelde 4 ana kategorideki uyuşmazlık ve çatışmada 1923-2014 zaman diliminde 13 önemli kriz ortaya çıkmıştır. Bu krizlerden sadece birinde Kıbrıs ile sınırlı bir savaş yaşanmıştır.¹² Bu savaş sırasında Türkiye Yunanistan'ı doğrudan muhatap almak yerine kriz özelinde Kıbrıs'ta darbe yapan liderleri hedefe almış ve krizden yararlanarak çatışma-savaş ilişkisini Türkiye – Yunanistan arasındaki ilişkileri de kapsayacak şekilde genişletmekten özenle kaçınmıştır. Kıbrıs uyuşmazlığı bir yana bırakılır ise iki ülkenin doğrudan doğruya birbirlerini hedef aldıkları önemli krizler Ege Denizi'ne özgüdür. Bu krizler içerisinde iki ülkeyi en fazla sıcak bir askeri çatışmanın, hatta savaşın eşiğine taşıyanı ise 1996 Kardak Kayalıkları krizi olmuştur. 1974 Kıbrıs olayları bir yana bırakılırsa Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk kez Türk ve Yunan askerleri arasında savaşa bu denli yaklaşılmıştır. İki ülke arasındaki uyuşmazlık kategorilerinin her birinde hakim bir çatışmanın sürdüğü söylenebilir. Krizler ise çok daha az sayıda olmakla birlikte özünde Kıbrıs ve Ege Denizi'ne özgü uyuşmazlıklarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum dikkate alındığında akla gelen soru krizlerin neden bu iki uyuşmazlık konusundan kaynaklandığıdır. Aslında cevap basittir; her iki uyuşmazlık da taraflar arasında Lozan ile kurulmuş olan statüde yeni bir denge arayışından kaynaklanmaktadır ve taraflar bu statü değişikliğinde çıkar ve beklentilerini dengeleyebilecek yeni bir hukuki-siyasi zemin yaratabilme olanaklarından yoksundur. Kaldı ki özellikle Kıbrıs uyuşmazlığında görüldüğü gibi tarihsel süreç içerisinde yakalanan ender uzlaşma zeminleri de taraflardan biri veya her ikisi tarafından “geçici” olarak algılandığı ve kolaylıkla ihlal edilebildiği için başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte Ege Denizi'nde egemenlik paylaşımının sınırlarının belirsiz olmasının yanı sıra uyuşmazlıklardan bazıları Lozan'da değinilmeyen, 1945 sonrası uluslararası sisteminde karşılaştığımız alan ve konulardadır.

⁹ Bununla birlikte Türkiye'nin AB yükümlülüklerini yerine getirme çabalarının bir parçası olarak Ege Denizi'ndeki uyuşmazlıklarda savunmakta olduğu hukuksal-siyasal tezlerinden giderek uzaklaştığı izlenimi de gözlenmektedir. Tek Hava Sahası –EUROCONTROL düzenlemeleri çerçevesinde yatay anlaşmayı imzalaması, yasadışı göçle mücadele çerçevesinde AB ile geri kabul anlaşmasını kabul etmesi bu bağlamda sıralanabilir.

¹⁰ Ayrıntılar için bkz.; İsmail Arasan, Türkiye'nin AB'ye Üyelik Sürecinde Arama-Kurtarma Bölgesi Düzenlemeleri: Kuvvetler Arası Koordinasyon ve Hava Kuvvetlerinin Rolü, Harp Akademileri Komutanlığı/SAREN, 2014, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹¹ Yunanistan'ın kökleri ile Bizans'ı örtüştürenler Türkler ile Yunanlar (Hellenler) arasındaki uzun soluklu çatışmayı İstanbul'un 1453 yılındaki fethine kadar geriye götürebilmektedirler. Bu konuda bir değerlendirme için bkz.; Michael Brecher, **International Political Earthquakes**, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2008, p.13.

¹² 1974 Kıbrıs müdahalesi doğrudan Yunanistan'ı hedef alan bir askeri harekât olmamıştır. Nitekim müdahale sırasında Türkiye'nin olduğu kadar Yunanistan'daki sivil-askerlerin de temel kaygısı krizin tırmanarak topyekûn bir Türk-Yunan savaşına yol açıp açmayacağıdır. Birgit anılarında Türkiye'nin Yunanistan'a saldırma gibi bir niyetinin olmadığını gösterecek tedbirleri aldığını anlatmaktadır. Ayrıntılar için bkz.; Orhan Birgit, **Kalbur Saman İçinde: Olaylar, Anılar, Portreler**, İstanbul: Doğan Yay., 2012, ss. 123-124.

Dolayısıyla henüz Ege Denizi’ndeki özgünlüğü dikkate alan ve tarafların uygulanmasında uzlaştıkları bir hukuksal zemin yaratılabilmiş değildir. Bu durum tarafların uluslararası hukuku ve güncel uluslararası ilişkilerini kendi çıkar ve tezleri doğrultusunda esnetebilmelerini de kolaylaştırmaktadır.

Tablo 1: Türkiye – Yunanistan Arasındaki Krizler ve T.C. Hükümetleri ve Başbakanları Tablosu (1923-2014)									
KRİZLER	HÜKÜMET BİLGİLERİ				BAŞBAKAN		KOALİSYON PARTİLERİ		
	HÜKÜMET NUMARASI	HÜKÜMET ŞEKLİ	BAŞLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	ADI SOYADI	KENDİ PARTİSİ	PARTİ 1	PARTİ 2	PARTİ 3
6-7 Eylül 1955 Krizi	21. HÜKÜMET	TEK PARTİ	17 .05.1954	9. 12.1955	A. MENDERES	DP	-	-	-
1963 Kanlı Noel Krizi	27. HÜKÜMET	KOALİSYON	25.06.1962	25. 12.1963	İ. İNÖNÜ	CHP	YTP	CKMP	-
1964 Kıbrıs Krizi	28. HÜKÜMET	KOALİSYON	25.12.1963	20.02.1965	İ. İNÖNÜ	CHP	BAĞ.	-	-
1967 Kıbrıs Krizi	30. HÜKÜMET	TEK PARTİ	27.10.1965	3.11.1969	S. DEMİREL	AP	-	-	-
1974 Kıbrıs Krizi 1974-1980 NOTAM Krizi	37. HÜKÜMET	KOALİSYON	26 .01.1974	17.11.1974	B. ECEVİT	CHP	MSP	-	-
1974-1976 Ege Krizi	39. HÜKÜMET	KOALİSYON	31.03.1975	21.06.1977	S. DEMİREL	AP	MSP	MHP	CGP
1981 Limni Krizi	44. HÜKÜMET	ASKERİ	21.09.1980	13.12.1983	B. ULUSU	ASKERİ	-	-	-
1984 Batı Trakya Krizi	45. HÜKÜMET	TEK PARTİ	13.12.1983	21.12.1987	T. ÖZAL	ANAP	-	-	-
1987 Ege Kıta Sahaneliği Krizi	46. HÜKÜMET	TEK PARTİ	21.12.1987	31.10.1989	T. ÖZAL	ANAP	-	-	-
1994-1995 UNCLOS III-Parlamento Açıklamaları	50. HÜKÜMET	KOALİSYON	25.06.1993	5 .10.1995	T. ÇİLLER	DYP	SHP	-	-
1996 Kardak Kayahkları Krizi	52. HÜKÜMET	KOALİSYON	30.10.1995	6 .03.1996	T. ÇİLLER	DYP	CHP	-	-
1997 S-300 Füzeleri Krizi*	54. HÜKÜMET	KOALİSYON	28.6.1996	30.06.1997	N. ERBAKAN	RP	DYP	-	-
1998 Suriye-Öcalan Krizi**	55. HÜKÜMET	KOALİSYON	30.06.1997	11.01.1999	M. YILMAZ	ANAP	DSP	DTP	-

* 1964, 1967, 1974 Kıbrıs Krizlerinde Yunanistan Garantör devlet statüsündedir. 1997 S-300 Füzeleri Krizi KRY ile Türkiye arasında yaşanmıştır. Ancak KRY-Yunanistan arasında imzalanan Ortak Savunma Doktrini ve Garantör devlet olması bu ülkeyi krizin dolaylı tarafı haline getirmiştir.
** 1998 Suriye-Öcalan Krizinde Türkiye'nin hedef aldığı ülke Suriye'dir. Fakat Öcalan'ın Yunanistan tarafından korunması ve desteklenmesi Türkiye'nin Yunanistan'da dolaylı hedef görmesine neden olmuştur. Türkiye Yunanistan'a karşı meşru müdafaa kaynaklı haklarını kullanabileceğini açıklamıştır.

Yukarıda sıralanmış olan krizlerin zaman dizinsel olarak analizinde krizlerin farklı hükümet dönemlerinde ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Her ne kadar Ege krizleri 1974-1987 arasında yoğunluk göstermiş olsa da bu durum uyuşmazlık alanlarının birbiriyle ilintili olmasındandır. Türk siyasi hayatı açısından bu süreçte daha çok koalisyon hükümetlerinin işbaşında olduğu görülür. CHP - MSP koalisyon hükümeti sırasında hem Kıbrıs Barış Harekâtı'na karar verilmiş hem de tasarlanmış bir kriz olarak Ege Denizi'nde Türkiye'nin de hak sahibi olduğunu göstermek amacıyla kıta sahanlığında petrol arama ruhsatları verilerek konu sorunlaştırılmıştır. Her iki uyuşmazlık alanı da CHP-MSP koalisyonunun dağılmasından sonra gerek Sadi İrmak Hükümeti gerekse Süleyman Demirel'in Başbakanlığında Milliyetçi Cephe Hükümetleri tarafından dış politika gündeminin merkezine oturtulmuştur. Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs sorununun uzun tarihi açısından İnönü, Demirel, Ecevit çizgisinin korunduğunu söylemek mümkündür. Bunun istisnası ise 1983 sonrasında ANAP hükümetleridir. Başbakan Özal kendi hükümetleri döneminde gerek Kıbrıs gerekse Ege Deniz sorunlarının dış politika ve uluslararası ilişkilerde çıkartmış olduğu engellerden kurtulma çabasına girişmiş fakat Yunanistan'la diyalog kurulmasını bile ancak 1987 krizinin ardından 1988'de gerçekleştirilen “Davos Görüşmeleri”nde kısmen başarabilmiştir. Bu süreçte Yunanistan için Türkiye “Doğudan gelen tehdit” olarak görülmüş ve bu algı gerek Yunanistan tarafından içeride ve dışarıda sıklıkla dillendirilerek Türkiye saldırgan ülke olarak gösterilmiştir.

Türk – Yunan uyuşmazlıkları-krizleri bölgesel-uluslararası sistem değişikliklerinde de varlığını / taraflar için önemini korumuştur. 1960'lı yıllar Soğuk Savaş döneminin en sert koşullarında NATO'nun güneydoğu kanadında iki müttefik ülkenin aralarında çekişmesini denetim altına alma uğraşı ile kendini gösterirken benzer bir durum bu kez 1974-1980 arasında yaşanmıştır. Yunanistan'ın NATO ve özelde ABD'nin Türkiye'ye yeterince baskı yapmadığını gerekçe göstererek NATO askeri

kanadından ayrılması bloklar arası mücadelede güneydoğu kanadını yumuşak nokta haline getirmiştir. ABD ve NATO Türkiye'ye ilişkin tercihlerinde güvenlik kaygılarının yaratmış olduğu açmaz ile karşılaşmışlardır. Bu durum bir yandan Yunanistan'ı sistem dışına çıkmasını engellemek için AB çıpasına bağlayarak bir ölçüde dengelenebilmiş olsa da Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu ve yapılacak yardımların 7/10 oranına göre verilmesi gibi tercihler Türkiye'nin ABD ve NATO ile ilişkilerinde sorunlu yeni alanlar yaratmıştır. Tüm bu dönemde Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık-çatışma-kriz sarmalı Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini ve dış politikasını şekillendirmiştir. İkili ilişkilerde karşılıklı güven ve diyalogu bozan uyuşmazlıkları çözmeye dönük girişimlere rağmen tarafların birbirlerinin kimlik ve niyetlerine ilişkin algılarındaki olumsuz noktaları gidermek mümkün olmamıştır. Taraflar birbirlerinden kaynaklanan güvenlik ve tehdit algılarını değiştirmeden güvenliklerini hızla silahlanarak ve ittifaklar oluşturarak sağlamaya çalıştıklarından süreç aynı zamanda güvenlik ikilemi doğuran bir süreçtir. 1976 krizlerinin ardından 1978'de Karamanlis-Ecevit arasında Montrö'de gerçekleştirilen görüşmelerde Ege sorunlarının çözümüne yönelik kısmi bir ilerleme umudu yeşermesine karşın bu umutları sürdürmek mümkün olmamıştır. Özellikle 1981 yılında PASOK lideri A. Papandreu'nun Türkiye karşıtı söylem ve siyasası, Türkiye'nin diyalog girişimlerini işlevsiz kılmıştır. 1988 sonrasında ise dışişleri bakanları arasında yürütülen diyalogları sorun çözme aşamasına taşımak mümkün olmamıştır. Bu diyaloglar aslında iyi niyetli güven arttırıcı önlemler olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte asıl önemli sayılabilecek güven arttırıcı önlemler 1997 yılında Madrid Deklarasyonu'dur. Söz konusu deklarasyon taraflar arasında yeni krizlerin ortaya çıkmasını önlemeye dönük somut girişimleri kararlaştırırken Yunanistan'ın tek yanlı girişimlerde bulunmamasını bunun karşılığında Türkiye'nin de kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamasını karara bağlamıştır. Buna göre taraflar sansasyonel söylem ve eylemlerden titizlikle kaçınacaklardır.

1995 UNCLOS III-Parlamento Açıklamaları, 1996 Kardak Kayalıkları, 1997 S-300 Füzeleri ve 1998 Öcalan krizlerinin ardından gelen süreçte Türkiye ve Yunanistan arasında yeni krizlerin ortaya çıkmasını engellemeye dönük somut siyasa değişikliği Simitis Hükümeti ile gelmiştir. Söz konusu krizlerin ardından Yunanistan'da –PASOK içinde- “şahin” kanadın karar alma sürecinden kısmen dışlanması ve Yorgo Papandreu'nun dışişleri bakanı olarak görev yapması pek çok diğer faktörün yanı sıra ilişkileri yeni bir düzleme taşımaya kolaylaştırmıştır.¹³ Temel siyasa değişikliğini gösteren davranış ise Yunanistan'ın Türkiye karşıtı terör örgütlerine vermiş olduğu desteği kesmesi, Batı Trakya'da yaşayan Türk/Müslüman azınlığın etnik kimliğini tanıması ve baskıları azaltması, Türkiye ile temel sorunları önkoşulsuz müzakere edebileceğini açıklaması olmuştur. Bu süreçte Yunanistan'ın bu siyasa değişikliğini kendi ulusal kamuoyuna kabul ettirebilmesini kolaylaştıran gelişmelerden de söz edilebilir. Her iki ülkede ardı ardına yaşanan depremler sırasında halklar arasında hızla gelişen yardımlaşma ve basının bu durumu desteklemesi “düşman” imajını “dost”a çeviren bir etki yaratmıştır. Bu süreçte Yunanistan Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediğini açıklayarak Türkiye'nin AB çıpasına bağlanmasını kolaylaştırmıştır. Brecher uzun soluklu çatışma – kriz analizini yaparken uzun soluklu çatışma içinde ortaya çıkan krizlerde aşağıdaki özelliklerin varlığına işaret etmektedir;

- Krizi tetikleyen söz, eylem, durum yüksek şiddet olasılığına sahiptir,
- Yüksek öncelikli değerlere yönelik tehdit olasılığı yüksektir,
- Kriz yönetiminde şiddet olasılığı yüksektir.

Brecher'a göre uzun soluklu olmayan çatışmalar içerisinde ortaya çıkan krizlerde ise yukarıdaki özellikler düşük olasılıklıdır.¹⁴ Bu bakımdan değerlendirildiğinde Türkiye ve Yunanistan

¹³ Hiç kuşkusuz sürecin diyalog ekseninde gelişmesini kolaylaştıran aktörlerden biri de bu dönemde Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten İsmail Cem'dir. Her iki ülke dışişleri bakanları arasında saygın bir diyalog zemini yaratılması olası engellerin ortadan kaldırılmasını ve bölgesel barış ve işbirliğinin geliştirilmesini kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır. Bu konuda İsmail Cem'in anılarına bakılabilir. Ayrıntılar için bkz; İsmail Cem, **Türkiye Avrupa Avrasya**, Cilt I, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniv. Yay, 2004.

¹⁴ Ayrıntılar için bkz.; Brecher, **International Political Earthquakes...**, p. 29

arasında 1923 Lozan Barış Antlaşması'ndan günümüze azınlıkların statüsüne yönelik uygulamalar kısa aralar hariç uyuşmazlık-çatışma konusu olmayı sürdürmüştür. Bu özelliği ile azınlıklar konusu uzun soluklu çatışmalar içerisinde yer almaktadır. Gerek 6-7 Eylül 1955 olayları gerekse 1984 Batı Trakya olayları sırasında krizi tetikleyen söz-eylem (askeri olmayan) şiddet içermiş olsa da taraflar bu krizler sırasında durumu yüksek öncelikli değerlerine yönelik bir tehdit olarak değerlendirmemiş, kriz yönetim stratejilerinde şiddet/askeri şiddet seçeneklerine yer vermemişlerdir. Brecher'in değerlendirmelerine koşut olarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki krizlere baktığımızda özellikle azınlıkların statüsünü ilgilendiren çatışmalarda ortaya çıkan krizleri düşük tehdit olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu krizlerde askeri şiddet kullanma olasılığı düşük siyasi stratejilerden yararlanarak krizleri yönetmeyi tercih etmişlerdir.

Diğer yandan Kıbrıs ve Ege Denizi uyuşmazlıklarda ise krizi tetikleyen söz, eylem ve/ya durumlara ilişkin tehdit algılamaları yüksek olasılıklıdır. Nitekim yüksek tehdit algısına uygun olarak Türkiye'nin kriz yönetim stratejileri içerisinde askeri şiddet kullanma ve/ya tehdidinden yararlanma (zorlayıcı diplomasi) stratejilerine yer verildiği görülmektedir. Bunun istisnasını ise 1973-1974'ten başlayarak Ege Denizi'nde fiili durum yaratarak tasarlanmış olduğu kıta sahanlığı krizinde görmekteyiz. Türkiye bu krizde kıta sahanlığı paylaşımında

Tablo 2: Türkiye – Yunanistan İlişkilerinde Uzun Soluklu Çatışma İçinde Kriz İlişkisi

Uzun Soluklu Çatışma Türkiye - Yunanistan (1923-)		Uluslararası Çatışmalar
<i>Uzun Soluklu Çatışma İçinde Kriz (Askeri Şiddet Yok)</i>		
6-7 Eylül 1955 Krizi 1974-1976 Ege Krizi 1974-1980 NOTAM Krizi 1981 Limni Krizi 1984 Batı Trakya Krizi 1994-1995 Ege Krizi		
<i>Uzun Soluklu Çatışma İçinde Kriz (Kuvvet Kullanma Tehdidi)</i>		
1964 Kıbrıs Krizi 1967 Kıbrıs Krizi 1987 Ege Kıta Sahanlığı Krizi 1996 Kardak Kayalıkları Krizi 1997 S-300 Füzeleri Krizi 1998 Suriye-Öcalan Krizi		
<i>Uzun Soluklu çatışma İçinde Kriz (Sınırlı Savaş)</i>		
1974 Kıbrıs Krizi		

Kaynak: Brecher, **International Political Earthquakes...**, p. 38'den yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

hak sahibi olduğunu Yunanistan'a kabul ettirmek için fiili eylemlerini (ruhsat verme ve araştırma gemilerini tartışmalı bölgelere gönderme gibi) barışçıl-siyasi araçlarla gerçekleştirmiştir. Amaç sorunun varlığını karşı tarafa kabul ettirmek ve müzakere sürecini başlatmak olduğu için de saldırgan değil savunmacı karakterde bir strateji uygulamıştır. Dolayısıyla uluslararası hukuk açısından meşru zeminde hareket etmiştir. Nitekim 1976 krizi sırasında Yunanistan'ın Türkiye'yi BM Güvenlik Konseyi'ne şikayet ederek ihtiyati tedbirlerin alınmasını istemesinde Güvenlik Konseyi 24 Ağustos 1976 tarihinde almış olduğu kararda Türkiye'nin yürütmekte olduğu bilimsel faaliyetlerin kıyıdaş ülkelerin hak ve menfaatlerine halel getirecek türden girişimler olmadığına karar vererek tarafları doğrudan müzakereye davet etmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler açısından iki kriz ise bir bakıma "dolaylı kriz"lerdir. 1997 yılında yaşanan S-300 Füzeleri krizi özünde Kıbrıs Rum Yönetimi ile Türkiye arasında çıkmış olmasına karşın Yunanistan'ı da ilgilendirmiştir. Yunanistan'ın KRY ile arasında ortak savunma doktrini çerçevesinde bir savunma ittifakı kurmuş olması bu sonucu doğurmuştur. Kriz sırasında Türkiye'nin söz konusu füzelerin Ada'ya getirilmesi durumunda imha edileceğini açıklamış olması sınanması büyük risk içeren bir uyarı niteliğindedir. Yunanistan ve KRY anlaşarak füzelerin Kıbrıs'a getirilmek yerine Girit'te depolanmasını kararlaştırmış ve Türkiye'nin istemi yerine getirilmiştir. Kriz sırasında Türkiye'nin füzeleri güvenlik ve çıkarları açısından tehdit olarak kabul

etmesi ve gerekirse askeri şiddet kullanacağını belirtmesi caydırıcı etki yaratmıştır. Bununla birlikte bu krizi Brecher'in belirttiği kapsamda bir uzun soluklu çatışma içinde kriz olarak kabul etmek gerekir çünkü Kıbrıs uyuşmazlığının bir parçası niteliğindedir.

Diğer kriz ise 1998 yılında Türkiye ve Suriye arasında yaşanan Öcalan-Suriye krizidir. Türkiye'nin meşru müdafaa hakkından kaynaklanan kuvvet kullanma tehdidini içeren zorlayıcı diplomasi stratejisi Suriye üzerinde öngörülen etkiyi yaratmış ve bu ülke barındırdığı Öcalan ve PKK unsurlarını sınırları dışına çıkartmıştır. Suriye'den ayrılan Öcalan'ın Yunanistan'a giderek burada koruma ve sığınma araması dolayısıyla Türkiye ile Yunanistan karşı karşıya gelmiştir. Yunanistan'ın Öcalan'a sığınma vermesi durumunda Türkiye'nin Suriye'ye uyguladığına benzer tedbirleri Yunanistan için de alacağını açıklaması ve bu ülkeyi teröre destek veren ülkeler grubunda gördüğünü açıklaması sürecin hızla tırmanmakta olduğunu göstermiştir. Yunanistan bir yandan ülkesinde bulunan Öcalan'dan kurtulmaya çalışırken diğer yandan da Türkiye ile sıcak bir çatışmaya sürüklenmemeye odaklanmıştır. Nitekim Öcalan'ın Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliği'nde barındırıldığının anlaşılmasından sonra devreye ABD girerek Öcalan'ın bir operasyon ile Türkiye'ye teslim edilmesi sağlanmıştır. Böylece ABD aracılığı ile Türkiye ve Yunanistan arasında çıkabilecek bir sıcak çatışma önlenmiştir. Bu kriz sırasında Yunanistan'da siyasi iktidar ile muhalefet-bürokrasi arasında sert suçlamalar söz konusu olmuş ve Simitis Yunanistan'ı Türkiye ile sıcak bir çatışmaya sürükledikleri gerekçesiyle bazı politikacı ve bürokratları tasfiye etmiştir. Kriz sonrasında Yunanistan'ın Türkiye ile ilişkilerini düzeltme çabasına girmesinin yolunu ise Dışişleri Bakanları arasında başlatılan mektup trafiği sağlamıştır. Kriz analizi açısından bakıldığında Öcalan-Suriye krizi Yunanistan-Türkiye ilişkileri açısından bir "yansıma krizi"dir. Ancak 1980 sonrası dönemde Yunanistan'ın Türkiye'ye ilişkin siyasasının bir bölümünü Türkiye karşıtı terör örgütlerine vermiş olduğu açık-gizli destek oluşturmuştur. Türkiye Yunanistan'ın bu örgütlere sağlamış olduğu desteğin somut kanıtlarını ortaya çıkartmış olsa da Yunanistan bu desteği her defasında inkâr etmeyi tercih etmiştir. İronik olarak bu destek bizzat Öcalan'ın yargılanması sırasında vermiş olduğu ifadelerle de açıklanmıştır.¹⁵

Sonuç Yerine: Türkiye – Yunanistan İlişkilerinde Algı Değişikliği

İki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinde bir değişimden söz edeceksek acaba bu değişim nasıl açıklanabilir? Hermann dış politika değişikliklerini incelediği makalesinde dört değişim düzeyinden söz etmektedir¹⁶:

Uyarlama değişiklikleri, izlenen dış politikanın temel hedef, öncelikler ve araçlarında bir değişikliğe yol açmayan küçük/büyük ölçekli değişikliklerdir.

Program değişiklikleri, bu tür değişiklikler izlenen dış politikanın yöntem ve araçlarındaki değişiklikleri ifade eder. Uyarlama değişikliklerinde niceliksel bir değişiklik gözlenirken program değişikliklerinde niteliksel bir değişim vardır. Yeni enstrümanlar kullanılmaya başlanır (örneğin askeri güç kullanma tehditleri yerine müzakere tekniklerinin kullanılması gibi). Bununla birlikte temel hedef ve önceliklerde esaslı bir değişiklik gözlenmez.

Problem/amaç değişiklikleri, bu tür değişikliklerde başlangıçta saptanmış olan problem tanımı ve amaçlar önemli ölçüde değişikliğe uğrar.

Uluslararası ortama uyum değişiklikleri, dış politika değişikliklerinin en uç şeklidir. Aktörün uluslararası ilişkilerinde temel değişikliğe gitmesini gerektirir. Hemen her alanda az-çok bir siyasa değişikliği gözlenir.

Hermann'ın yaklaşımı ile Türkiye – Yunanistan arasındaki ilişkileri değerlendirirsek 1990 sonrası dönemin uluslararası sistemde ortaya çıkartmış olduğu değişimin her iki ülkenin dış

¹⁵ Ayrıntılar için bkz.; Atilla, Uğur, **Abdullah Öcalan'ı Nasıl Sorguladım: İşte Gerçekler**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011. Savas Kalenderidis, **Öcalan'ın Teslimi**, İstanbul: Pencere Yay., 2011.

¹⁶ Bu konuda bkz.; Charles F. Hermann, "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", **International Studies Quarterly**, Vol. 34, No 1, 1990, p. 5.

politikasını önemli ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür. Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası sistemde bloklar arası mücadeleyi en azından bir süreliğine sonlandırırken Türkiye'nin de yer aldığı bölgesel alt sistemde çok sayıda çatışmayı/savaşı gündeme yerleştirmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin tehdit-güvenlik algılarında bu değişimin izleri gözlenirken Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde Sovyetler Birliği'nden duyulan tehdidin yerini Yunanistan ve Suriye almıştır. Soğuk Savaş döneminin blok lideri baskısı görece azalırken değişime zorlanan NATO'nun güneydoğu kanadındaki Türkiye ve Yunanistan arasında bir sıcak çatışma olasılığı daha fazla dikkate alınır olmuştur. Bununla birlikte özellikle Balkan krizleri ve ABD'nin süper güç konumunu sürdürmesi ortaya çıkan ikili – bölgesel krizlerde bu iki ülkeyi sıcak bir savaşa sürüklenmekten alıkoymuştur.

Dış politika değişiklikleri açısından bakıldığında 1999 sonrası dönemdeki değişiklik çok daha dikkat çekicidir. 1988 sonrasında ikili ilişkilerdeki dış politika değişiklikleri büyük ölçüde yüzeyseldir ve “uyarlama değişiklikleri” olarak kabul edilebilirler. 1990'ların ikinci yarısından sonra ortaya çıkan krizlerle birlikte tarafların geleneksel dış politikalarında bir değişime gitme gereği daha fazla hissedilmiştir. Bununla birlikte taraflar aralarındaki temel uyumsuzluk konularına kalıcı çözüm bulma çabalarını arttırmış olsa da somut bir sonuç elde edilememiştir. Bu durum Hermann'ın sınıflandırması ile bakıldığında dış politika değişikliğinin “program değişiklikleri” şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir. Gerçekten de tarafların birbirlerini dengeleme / engelleme siyasetleri yöntem ve araçlar bakımından değişikliğe uğramıştır. Örneğin Yunanistan'ın Türkiye ile uyumsuzluklarını Avrupa Birliği platformuna taşıması, sürekli engellediği Türkiye'nin adaylığını desteklemesi, Türkiye'nin daha az kuvvet kullanma tehdidinde başvurması ve güven artırıcı önlemler geliştirmesi bu bağlamda sıralanabilir. Taraflar arasında başlatılan diyalog ve müzakere sürecinin kesintiye uğratılmaksızın sürdürülmesi bile tek başına değişimin göstergesi olmuştur. İstikşafi görüşmelerden de anlaşıldığı üzere taraflar her konuyu müzakere etmekle birlikte kalıcı düzenlemeyi ortaya çıkaracak bir anlaşmayı kabul etmeye hazır değildir. Daha açık bir ifade ile taraflar birbirlerine ilişkin siyasetlerinde temel hedef ve önceliklerini korumaktadırlar. Yürütülen çabalar iki ülke arasında bir algı değişikliğini sağlamaya dönüktür. Nitekim 2002 seçimlerinde iktidara gelen AKP Hükümetlerinin Yunanistan'la olan uyumsuzluklar, Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümü, Avrupa Birliği üyeliği gibi konularda yeni bir dil kullanarak uluslararası toplumda Türkiye'ye atfedilen uzlaşmaz ülke algısını değiştirmeye çalıştığı söylenebilir. Yunanistan ile olan ilişkilerde de 2002-2014 sürecinde çok sayıda ikili anlaşma imzalanarak işbirliği çabaları somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Yunanistan'ın izlemiş olduğu dış politikanın da benzer bir program değişikliğinin izlerini taşıdığı söylenebilir. Andreas Papandreu sonrası PASOK liderliğine geçen ve Başbakan olan Kostas Simitis'in liderlik özellikleri ve dış politika amaçları arasında Avrupa Birliği ile daha fazla eklemlenme çabalarını önplana çıkartması Türk-Yunan uyumsuzluklarında da etkisini göstermiştir. Türkiye karşıtı bir siyaset izlemekten uzaklaşarak Avrupa Birliği'nin günah keçisi olmaktan kurtulmuş ve Türkiye ile diyalog yolunu açmayı başarmıştır. Aslında Türkiye ile ilişkilerinde temel tezlerinden herhangi bir değişiklik yapmış olduğunu da söylemek mümkün değildir. Nitekim halihazırda ikili ilişkilerde geline nokta Türkiye söz konusu olduğunda Yunanistan ölçülü bir dil kullanmakla beraber özellikle AB'nin ilerleme raporlarında Türkiye'den istediklerini ustaca kayda geçirmeyi sürdürmektedir. 55 yıllık bir aradan sonra Kıbrıs'taki toplumların temsilcilerin karşılıklı olarak Yunanistan ve Türkiye'de kabul edilmeleri bile kanıksanmış siyasalarda önemli bir değişiklik yaratmamıştır. Doğal olarak içinde bulunduğumuz süreçte her iki ülkenin gündeminde Türk-Yunan uyumsuzluklarından çok daha fazla önemsenen konular yer almaktadır. Ekonomik krizler, yükselen aşırı sağ, bölgesel krizlerin yansımaları, demokratikleşme talepleri gibi konular ulusal gündemde daha fazla yer bulmaktadır. Bu etkenlerin ikili ilişkilerde değişime katkısı ise bir başka çalışmanın konusudur. Sonuç olarak iki ülke arasında ılımlı bir diyalog sürecinin korunmakta oluşu 1980'lerin travmatik ilişkilerinin üstünü örtmüş olsa da algı değişikliklerinin ötesine geçecek somut kapsamlı çözümden hala çok uzakta olduğumuz görülmektedir.